

Issue 2

Volume

20

December 2024

วารสาร ไทยศึกษา

Journal of Thai Studies
ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2567

Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University

World War I in Thai Plays during the Reign of King Rama VI (1910-1925): Presentation Techniques and Concepts¹

Submitted date:

15 December 2023

Revised date:

15 February 2024

Accepted date:

19 February 2024

Chanaphon Pansombut²

Thaneerat Jatuthasri³

Chairat Polmuk⁴

Abstract

Background and objective (s): During the reign of King Rama VI (King Vajiravudh), the period of creation of Thai literary texts about World War I, including non-fiction and fiction, lasted from 1914 to 1924. However, imaginative writings, especially plays, have rarely been studied on the subject of this war, despite the fact that these plays display intriguing literary techniques in conveying various perspectives on World War I. Therefore, this study aimed to examine literary techniques for presenting concepts concerning World War I in Thai plays during the reign of King Rama VI to demonstrate how Thai authors interpreted historical events for literary creation.

Methodology: The research for this paper relied on a close literary reading method to analyze textual elements such as plot, characters, settings and poetic devices. This textual analysis was then related to the political contexts during the reign of King Rama VI.

¹ This article is a part of the first author's doctoral dissertation titled, "World War I in Thai Literary Texts in the Reign of King Rama VI: Concepts, Literary Technique, and Political Roles," Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

² Ph.D. student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, email: chanaphon16054@gmail.com

³ Associate Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

⁴ Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Main result: Thai authors presented various aspects of World War I, including warring parties, armaments, strategies and heroes in their various types of popular plays. These aspects of the war were incorporated into elements of the plays, including plot, characters, settings and poetic devices. Through these techniques, the plays conveyed three main concepts concerning World War I, namely, wartime conflict, national security and kingship. All of these concepts can be related to political conflicts during the reign of King Rama VI that involved the status of Siam in World War I and the administrative policies of King Rama VI, among other issues.

Relevance to Thai Studies: The research for this article was a sociopolitical study of Thai literature that focused on the relationship between an historical event and the imaginative process in the creation of wartime literary works.

Conclusion: Thai plays during the reign of King Rama VI incorporated various aspects of World War I in literary elements of the texts to convey concepts related to the political conflicts at that time, including the status of Siam in World War I and other political conflicts. These plays were, thus, not only literary texts created for entertainment purposes, but also for political reasons, especially to support the monarchy's national and international policies during that period.

Keywords: World War I; plays; the reign of King Rama VI

สงครามโลกครั้งที่ 1 ในบทธศรไทยสมัยรัชกาลที่ 6 : กลวิธีนำเสนอและแนวคิด⁵

Submitted date:
15 December 2023

Revised date:
15 February 2024

Accepted date:
19 February 2024

ชนะพล ปานสมบัติ⁶
ธานีรัตน์ จิตตะศรี⁷
ชัยรัตน์ พลमुखิ⁸

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: ในสมัยรัชกาลที่ 6 นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 อุบัติขึ้นไปจนกระทั่งหลังสงครามสิ้นสุดลง (พ.ศ. 2457-2467) ได้เกิดการประพันธ์วรรณกรรมไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามครั้งนี้ขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งสารคดีและบันเทิงคดี อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมบันเทิงคดีโดยเฉพาะบทธศรไม่ค่อยได้รับการศึกษาในฐานะวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งที่บทธศรเหล่านี้มีกลวิธีการประพันธ์และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่น่าสนใจ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 และแนวคิดของบทธศรไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามเพื่อชี้ให้เห็นการสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

ระเบียบวิธีวิจัย: ผู้วิจัยใช้วิธีการอ่านละเอียด (close reading) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของตัวบททั้งโครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา แล้วจึงเชื่อมโยงตัวบทกับบริบททางการเมืองสมัยรัชกาลที่ 6

⁵ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “สงครามโลกครั้งที่ 1 ในวรรณกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 6 : แนวคิด กลวิธีการประพันธ์ และบทบาททางการเมือง” ผู้วิจัยขอขอบพระคุณโครงการสู่ความเป็นเลิศด้านภาษาและวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการศึกษาให้แก่ผู้วิจัย

⁶ นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการวิจัย: ผู้ประพันธ์ชาวไทยได้นำเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งคู่สงคราม ยุทธโศกภัยยุทธวิธี และวีรชนมาเสนอไว้ในบทธศไทยที่ใช้สำหรับแสดงละครประเภทต่าง ๆ ที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้น โดยนำเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 มาสร้างองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทธศทั้งโครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา ส่งผลให้บทธศเหล่านี้สื่อแนวคิดหลัก 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการด้านความมั่นคงของชาติ และแนวคิดเกี่ยวพระมหากษัตริย์ แนวคิดดังกล่าวสัมพันธ์กับความเห็นต่างทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 ทั้งความเห็นต่างเรื่องสถานะของสยามในสงครามโลกครั้งที่ 1 และความเห็นต่างที่เกี่ยวข้องกับพระบรมราโชบายในการปกครองประเทศของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประเด็นอื่น ๆ

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมไทยในมิติทางสังคมและการเมือง เพื่อแสดงให้เห็นการนำเสนอสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาผสมผสานกับจินตนาการเพื่อสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมไทย

บทสรุป: บทธศไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ได้นำแง่มุมต่าง ๆ ของสงครามโลกครั้งที่ 1 มาสร้างองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทธศ เพื่อสื่อแนวคิดที่สัมพันธ์กับความเห็นต่างทางการเมืองในขณะนั้นทั้งเรื่องสถานะของสยามในสงครามโลกครั้งที่ 1 และเรื่องอื่น ๆ บทธศเหล่านี้จึงไม่ได้เป็นเพียงวรรณกรรมที่มุ่งสร้างความบันเทิงแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ช่วยสนับสนุนพระบรมราโชบายในการปกครองของพระมหากษัตริย์

คำสำคัญ: สงครามโลกครั้งที่ 1; บทธศ; สมัยรัชกาลที่ 6

♦ บทนำ ♦

สงครามโลกครั้งที่ 1 (World War I) หรือที่เรียกกันว่า “มหาสงคราม” (Great War) เป็นสงครามระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตร (Allied Powers) นำโดยอังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย กับฝ่ายมหาอำนาจกลาง (Central Powers) นำโดยเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี สงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2457 ถึง 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1914-1918) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะแรกของสงคราม สยามประกาศความเป็นกลาง กระทั่งวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 รัฐบาลสยามได้ประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางและได้เข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรจนได้รับชัยชนะในที่สุด

ช่วงเวลา 10 ปีนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 อุบัติขึ้นไปจนกระทั่งหลังสงครามสิ้นสุดลง (พ.ศ. 2457-2467) ได้เกิดการประพันธ์วรรณกรรมไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามครั้งนี้เป็นจำนวนมากลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารที่กำลังเฟื่องฟูอย่างมากในขณะนั้น วรรณกรรมเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ไม่ได้มีแต่เพียงวรรณกรรมสารคดีเท่านั้น แต่ยังมีวรรณกรรมบันเทิงคดี เช่น บทโฆษณ-ละครด้วย เช่น บทพากย์เรื่อง *ธรรมาธรรมะสงคราม* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอ ในฐานะที่มีวรรณกรรมเรื่องนี้สื่อนัยถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้อย่างแยบยล กล่าวคือ ตัวละครฝ่ายธรรมะในเรื่องมีนัยถึงฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนตัวละครฝ่ายอธรรมมีนัยถึงฝ่ายมหาอำนาจกลาง เพื่อสื่อแนวคิดที่ว่าสยามเข้าร่วมสงครามโลกเพื่อปราบปรามอธรรม (Chintamas, 1988, p. 161; Dusitkul, 2004, p. 280)

อย่างไรก็ดี นอกจากเรื่อง *ธรรมาธรรมะสงคราม* แล้ว ยังมีบทละครอีกหลายเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่บทละครเหล่านี้ไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึงในฐานะวรรณกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งที่บทละครเหล่านี้นำเสนอแง่มุมอันหลากหลายเกี่ยวกับสงครามด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่มีชั้นเชิงซึ่งนำไปสู่แนวคิดต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องสงคราม กลวิธีการนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 และแนวคิดที่สัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องสงครามของบทละครเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าบทละครบางเรื่องเคยได้รับการศึกษาโดยเชื่อมโยงกับสงครามโลกครั้งที่ 1 มาบ้างแล้ว ดังงานวิจัยเรื่อง *ภาพลักษณ์ของชาวจีนและชาวตะวันตกในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ของ Saelee and Theekaprasertkul (2020) ที่เสนอให้เห็นว่าบทละครเรื่อง *วิวาห์พระสมุทร* และ *ผิวดิน* ให้น่าเสนอภาพลักษณ์ตัวละครชาวอังกฤษและฝรั่งเศสให้เป็นมิตรเพื่อนำให้ชาวไทยนิยมฝ่ายสัมพันธมิตร และเสนอว่าฝ่ายสัมพันธมิตรมีอำนาจมากพอที่จะชนะสงครามได้ ส่วนงานวิจัยเรื่อง *แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ”* กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย ของ Chintamas (1988) ได้เสนอให้เห็นว่าบทละครเรื่อง *พุดติการของนักสืบวิไลสัน* ตั้งชื่อตัวละครเอกให้ตรงกับชื่อบุคคลสำคัญฝ่ายสัมพันธมิตรและตั้งชื่อตัวร้ายเป็นภาษาเยอรมันซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายมหาอำนาจกลางอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าบทละครทั้ง 3 เรื่องยังนำเสนอเรื่องสงครามอีกหลายแง่มุมผ่านองค์ประกอบอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากตัวละคร เช่น โครงเรื่อง ฉาก ภาษา ทั้งยังมีแนวคิดที่นอกเหนือไปจากเรื่องคู่สงคราม การนำบทละครเหล่านี้มาศึกษาร่วมกันอีกครั้งในฐานะวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 น่าจะทำให้เห็นการนำเสนอเรื่องสงครามและแนวคิดที่สัมพันธ์กับเรื่องสงครามได้ลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น

ส่วนบทละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 1 อีกหลายเรื่อง แม้จะได้รับการศึกษามากในหลายประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นแนวคิดและบทบาททางการเมือง แต่การศึกษาที่ผ่านมาไม่ได้นำบริบทสงครามโลกครั้งที่ 1 มาเชื่อมโยงเพื่อวิเคราะห์และตีความกลวิธีการประพันธ์ แนวคิด หรือบทบาทของบทละคร เช่น งานวิจัยเรื่อง *แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ของ Watthanakul (1976) ที่เสนอให้เห็นว่าบทละครเหล่านี้มีแนวคิดปลูกฝังให้ประชาชนจงรักภักดีต่อ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ งานวิจัยเรื่อง *การศึกษาการพัฒนาตัวละครในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ของ Smitabhindu (1986) ที่เสนอให้เห็นว่าบทละครเหล่านี้มีแนวคิดวิพากษ์วิจารณ์ทหารไทยในสมัยนั้น งานวิจัยเรื่อง *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร* ของ Boontandha (2013) ที่เสนอให้เห็นว่าบทละครเหล่านี้มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์ทหารและเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้วยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดที่นำบทละครสมัยรัชกาลที่ 6 เรื่องต่าง ๆ มาศึกษาร่วมกันในฐานะวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอเรื่องสงครามตลอดจนแนวคิดที่สัมพันธ์กับการนำเสนอเรื่องสงครามอย่างละเอียดมาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา

บทละครเหล่านี้ในประเด็นดังกล่าว โดยมีคำถามวิจัยว่าบทละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6 มีกลวิธีการนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 อย่างไร และการนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ได้นำไปสู่แนวคิดอะไรบ้าง โดยหวังว่างานวิจัยเรื่องนี้จะทำให้เห็นการสร้างสรรคัวรรณกรรมไทยจากเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและช่วยเปิดมุมมองใหม่ของบทละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ในบทธละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6
2. เพื่อศึกษาแนวคิดในบทธละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาบทละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งประพันธ์ขึ้นในช่วง พ.ศ. 2457-2467 และมีเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ปรากฏในองค์ประกอบสำคัญของเนื้อหา เช่น ฉาก ตัวละคร บทสนทนา ฯลฯ จำนวน 10 เรื่อง โดยเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 8 เรื่อง ได้แก่ หนามยอกเอาหนามบ่ง (พ.ศ. 2458) วิวาหพระสมุท (พ.ศ. 2459) ร.ต.ล นนทรี (พ.ศ. 2459) ธรรมะมีชัย (พ.ศ. 2461) ท่านรอง (พ.ศ. 2461) เสียดสะ (พ.ศ. 2465) ผิดวินัย (พ.ศ. 2465) และ พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน (พ.ศ. 2462-2467) และเป็นบทละครพระนิพนธ์ของพระบรมวงศานุวงศ์ 2 เรื่อง ได้แก่ ไต้หน้า (พ.ศ. 2459) พระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าเชจรจรัสฤทธิ์ และน้ำใจเด็ดเดี่ยว (พ.ศ. 2461) พระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์

ภูมิหลังของบทธละครสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1

บทธละครสมัยรัชกาลที่ 6 ที่อยู่ในขอบเขตของการวิจัยส่วนมากเป็นบทที่ใช้แสดงละครประเภทใหม่ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จากการรับอิทธิพลศิลปะการแสดงตะวันตก มี 4 ประเภท ได้แก่ 1) ละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งเกิดจากการนำขนบละครดั้งเดิมของไทยมาผสมผสานกับละครโอเปรา (opera) มีลักษณะเด่นที่ตัวละครเป็นผู้รำ ร้อง และเจรจาเอง (Wingwon, 2012, p.110-112) บทธละครดึกดำบรรพ์ที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยคือเรื่องธรรมะมีชัย 2) ละครร้องแบบมีลูกคู่ ซึ่งอาจมีที่มาจากโอเปรา หรืออาจมาจากละครบังสวามิของมลายูที่น่าจะรับอิทธิพลมาจากโอเปราของตะวันตกอีกต่อหนึ่ง ใช้การร้องเพลง

ในการดำเนินเรื่อง ผู้แสดงร้องบทที่เป็นบทสนทนา ส่วนลูกคู่ร้องบทแสดงอาการปฏิกิริยาและบทคิดคำนึง (Wingwon, 2012, p. 120-121) บทละครร้องที่อยู่ในขอบเขตการวิจัย คือเรื่อง *น้ำใจเด็ดเดี่ยว* 3) บทละครสังคีต ซึ่งมีที่มาจากโอเปร่า ใช้ทั้งการร้องและการเจรจาเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง (Meesuk, 1997, p. 15) บทละครสังคีตที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยได้แก่เรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* และ *วิวาห์พระสมุทร* 4) ละครพูด ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากละครพูดของตะวันตกใช้การพูดโต้ตอบกันอย่างคนปกติสามัญเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง (Wingwon, 2012, p. 132) บทละครพูดที่อยู่ในขอบเขตการวิจัย ได้แก่เรื่อง *ร.ต.ล.นนทรี ท่านรอง เสียสละ ผิดวินัย* และ *ได้น้ำ* นอกจากนี้ บทละครที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยยังมีบทละครประเภทใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 คือ บทละครแบบภาพยนตร์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายบทละครพูด แต่มีเฉพาะเค้าโครง และทั้งค้างเหตุการณ์ที่กำลังตื่นเต้นไว้นั้นตอนจบทำให้ต้องมีตอนต่อไปเช่นเดียวกับภาพยนตร์ในสมัยนั้นที่แบ่งฉายเป็นตอน ๆ ต่อเนื่องกัน (Hutinta, 2005, p. 125) บทละครแบบภาพยนตร์ที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยคือบทละครชุด *พฤติกรรมแห่งนักสืบวิลสัน*

บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 ที่อยู่ในขอบเขตของการวิจัย 8 เรื่อง เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนอีก 2 เรื่องเป็นพระนิพนธ์ของพระบรมวงศานุวงศ์ ได้แก่ เรื่อง *น้ำใจเด็ดเดี่ยว* พระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ และเรื่อง *ได้น้ำ* พระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าเพชรจรสฤทธิ บทละครเหล่านี้มีทั้งที่ผู้ประพันธ์ประพันธ์เค้าโครงเรื่องขึ้นเอง จำนวน 6 เรื่อง และดัดแปลงมาจากบทละครภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษจำนวน 4 เรื่อง เรื่องที่ดัดแปลงมาได้แก่ *ร.ต.ล.นนทรี ได้น้ำ ท่านรอง* และ *ผิดวินัย*

บทละครเหล่านี้ประพันธ์ขึ้นในบริบทสงครามโลกครั้งที่ 1 มีทั้งที่ประพันธ์ขึ้นในช่วงที่สยามยังเป็นกลางในสงคราม (พ.ศ. 2457-2460) ได้แก่เรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง วิวาห์พระสมุทร ร.ต.ล.นนทรี* และ *ได้น้ำ* ประพันธ์ขึ้นในช่วงที่สยามเข้าสู่สงคราม (พ.ศ. 2460-2461) ได้แก่เรื่อง *ธรรมะมีชัย น้ำใจเด็ดเดี่ยว* และ *ท่านรอง* และประพันธ์ขึ้นภายหลังจากสงครามสิ้นสุดลงแล้ว (พ.ศ. 2461-2467) ได้แก่เรื่อง *พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน เสียสละ* และ *ผิดวินัย*

บทละครเหล่านี้ส่วนมากพบประวัติการจัดแสดง ยกเว้นเรื่อง *ร.ต.ล.นนทรี* และ *ได้น้ำ* เท่านั้นที่ไม่พบประวัติการจัดแสดง อย่างไรก็ตาม มีการพิมพ์บทละครทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวเผยแพร่ในวารสาร *สมุทสาตรา* ของราชนาวิสมาคมใน พ.ศ. 2459

ผลการศึกษา

1. กลวิธีการนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ในบทธศไทยสมัยรัชกาลที่ 6

จากการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำแง่มุมต่าง ๆ ของสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งประเทศคู่สงคราม ยุโรปปรมาณ ยุโรปวิธี และวีรชน มานำเสนอไว้ในบทธศซึ่งเป็นเรื่องจินตนาการได้อย่างกลมกลืนด้วยการนำเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 มาสร้างองค์ประกอบของบทธศ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา มีรายละเอียดดังนี้

1.1 การสร้างโครงเรื่อง

บทธศสมัยรัชกาลที่ 6 หลายเรื่องวางโครงเรื่องให้มีสงครามเกิดขึ้นในต่างประเทศ และให้ตัวละครทหารเดินทางไปทำสงครามเพื่อประกอบวีรกรรมเช่นเดียวกับการที่ทหารอาสาสยามเดินทางไปทำสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่สมรภูมิยุโรป ตัวอย่างเช่น บทธศเรื่อง *น้ำใจเด็ดเดี่ยว ทหารรอง เสียสละ* วางโครงเรื่องให้เกิดสงครามขึ้น ทำให้ตัวละครเอกซึ่งเป็นทหารออกไปทำสงครามเพื่อปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยความกล้าหาญ ดังบทธศเรื่อง *น้ำใจเด็ดเดี่ยวที่ “นายร้อยเอกพงศ์” ยอมละทิ้งภรรยา และลูกเพื่ออาสาพระมหากษัตริย์ไปทำสงคราม* ความว่า “กันเกิดกายเกิดเป็นชายเฉลิมชาติ คงสามารถสละเมียลูกเสียได้ อาษาเจ้าสุสนามคร้ามอะไร นำธงไชยเฉลิมพลออกณรงค์” (Thotsasiriwong, 1950, p. 73) บทธศเรื่อง *เสียสละ “พระรามพลภัทร”* ปฏิบัติหน้าที่ในสงครามอย่างไม่กลัวอันตรายเพราะเห็นว่า “เราเปนทหาร ได้ตั้งใจที่จะสละชีวิตสำหรับชาติ, ศาสนา, พระมหากษัตริย์” (Sri Ayudhya, 1893-1925b, p. 84) สงครามในบทธศเหล่านี้มีสมรภูมิอยู่ที่ต่างประเทศเช่นเดียวกับครามโลกครั้งที่ 1 ที่มีสมรภูมิอยู่ที่ทวีปยุโรป นอกจากนี้ ตัวละครยังเรียกสงครามที่เกิดขึ้นในเรื่องว่า “พระราชสงคราม” ซึ่งตรงกับวรรณกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 6 หลายเรื่องที่เรียกสงครามโลกครั้งที่ 1 หลังจากทีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการประกาศสงครามแล้วว่า “พระราชสงคราม” เพื่อสื่อความว่าเป็นสงครามของพระมหากษัตริย์หรือสงครามที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทัพ เช่น *พระราชดำรัสในการพระราชทานเลี้ยงทหารผู้ที่จะไปงานพระราชสงคราม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ 26 เมษายน 2461 ประวัติกองทหารอาสา* ซึ่งไปในงาน *พระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62* บทธศที่ตัวละครเรียกสงครามในเรื่องว่า “พระราชสงคราม” เช่น บทธศเรื่อง *น้ำใจเด็ดเดี่ยว* ตัวละครได้กล่าวถึงสงครามในเรื่องว่า

“รายนามผู้ที่ถูกเลือกไปในงานพระราชสงครามตกมาแล้ว” (Thotsasiriwong, 1950, p. 37) บทละครเรื่อง ท่านรอง ตัวละครได้กล่าวถึงสงครามในเรื่องว่า “ให้กรมของท่านไปลงเรือที่สมุทรหะดีฐ... เพื่อไปงานพระราชสงคราม.” (Sri Ayudhya, 1893-1925c, p. 103)

อนึ่ง บทละครเหล่านี้ได้วางโครงเรื่องให้ตัวละครทหารที่ปฏิบัติหน้าที่ในสงครามด้วยความกล้าหาญได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัลจากพระมหากษัตริย์ ทั้งการได้รับการเลื่อนชั้นยศและการได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระบาทสมเด็จพระสถานนาขึ้นใหม่และพระราชทานให้แก่นายทหารที่เดินทางไปสมรภูมิสงครามโลกครั้งที่ 1 (Michubot, 2010, pp. 306-308) ตัวอย่างเช่น บทละครเรื่อง *ท่านรอง* ตัวละคร “หลวงพิสิฐสรการ” รองผู้บังคับการกรมทหารที่ไปทำสงครามได้รับพระราชทาน “เหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี (Boontandha, 2013, p. 223) โดยมีตัวละคร “เสด็จในกรม” เป็นผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์นำเหรียญดังกล่าวมาพระราชทานให้ ทำให้หลวงพิสิฐสรการซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก ดังความว่า

เสด็จในกรม. ...ฉันจะกลัดที่หน้าอกซ้ายของคุณละนะ. (ติดเหรียญรามมาลาให้พิสิฐ.)

เหรียญรามาธิบดี เข็มกล้ากลางสมร สำหรับบำเหน็จความกล้าหาญ...

พิสิฐ. (เสียงเครือ.) เกล้า-เกล้ากระหม่อมมิรู้ที่จะกราบทูลอย่างไร. (ยกมือถวายบังคม.)

(Sri Ayudhya, 1893-1925c, pp. 248-249)

ด้วยเหตุนี้ จึงอนุมานได้ว่าสงครามในบทละครเหล่านี้คือสงครามโลกครั้งที่ 1 ตัวละครทหารที่ออกเดินทางไปทำสงคราม ณ สมรภูมิต่างแดนคือทหารอาสาสยามที่เดินทางไปทำสงครามช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร ณ สมรภูมียุโรปซึ่งได้รับการยกย่องในฐานะวีรชนของชาติ

บทละครบางเรื่องวางโครงเรื่องให้เป็นการต่อสู้ระหว่างตัวละคร 2 ฝ่าย เพื่อให้เป็นอุปมาอุปไมย (allegory)⁹ ที่สื่อถึงถึงการสู้รบกันของฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายมหาอำนาจกลางในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยสร้างองค์ประกอบอื่น ๆ ให้มีนัยประหวัดถึงคู่สงครามร่วมด้วย¹⁰ ตัวอย่างเช่น บทละครเรื่อง *ธรรมะมีชัย* วางโครงเรื่องให้เป็นการทำสงครามกันระหว่างฝ่ายเทวดากับฝ่ายอสูรและจบลงด้วยชัยชนะของฝ่าย

⁹ อุปมาอุปไมย (allegory) หมายถึง เรื่องเล่าที่มีทั้งความหมายตรงตามเนื้อเรื่องและความหมายที่สองแฝงอยู่ โดยความหมายที่สองที่แฝงอยู่นั้นเป็นความหมายที่สำคัญและน่าสนใจที่แท้จริง (Royal Institute, 2009, p. 568)

¹⁰ ผู้วิจัยจะอธิบายการนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ผ่านการสร้างองค์ประกอบอื่น ๆ ของบทละครให้เห็นอย่างละเอียดอีกครั้งในหัวข้อถัดไป

เหวดดา ฝ่ายอสูรเป็นฝ่ายยกทัพไปรุกรานฝ่ายเหวดตาก่อนเพราะถือคติ “อำนาจคือธรรม” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเป็นคตินิยมของเยอรมนีผู้นำฝ่ายมหาอำนาจกลาง (Ramachitti, 1917, pp. 35-41) ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายอสูรจึงมีนัยถึงฝ่ายมหาอำนาจกลาง ส่วนฝ่ายเหวดซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามจึงมีนัยถึงฝ่ายสัมพันธมิตร การต่อสู้กันของตัวละครทั้ง 2 ฝ่ายจึงมีนัยถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 บทละครเรื่อง *พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน* ทั้ง 5 ตอน วางโครงเรื่องให้เป็นการต่อสู้ชิงไหวชิงพริบกันระหว่างฝ่าย “วิลสัน” นักสืบชาวอเมริกันซึ่งเป็นชาติผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตรกับ “ชวัวร์ช” ผู้ร้ายชาวเยอรมันซึ่งเป็นชาติผู้นำฝ่ายมหาอำนาจกลาง ด้วยเหตุนี้ วิลสันจึงมีนัยถึงฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนชวัวร์ชจึงมีนัยถึงฝ่ายมหาอำนาจกลาง นอกจากนี้ บทละครเรื่อง *พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน* ทั้ง 5 ตอนได้วางโครงเรื่องให้จบลงด้วยชัยชนะของวิลสันเสมอ เช่น ตอน วิลสันปลอม ชวัวร์ชได้ลักพาตัวลูกสาวเศรษฐีไปเรียกค่าไถ่ เพราะเข้าใจว่าวิลสันได้เดินทางออกไปจากอเมริกาแล้ว แต่วิลสันได้ปลอมตัวมาซ่อนกลชวัวร์ชจนสามารถพาลูกสาวเศรษฐีกลับมาได้โดยไม่เสียค่าไถ่ ทั้งยังจับชวัวร์ชและสมุนส่งให้ตำรวจได้สำเร็จ ดังความว่า “ทันใดนั้นพวกของวิลสันจับชวัวร์ชออกมาหมด วิลสันและพวกพ้องก็พูดยั่วพวกชวัวร์ชอย่างสนุกสนาน จนนายตำรวจออกมา วิลสันจึงมอบพวกชวัวร์ชให้เจ้าหน้าที่ไป” (Vajiravudh (Rama VI), 2012, p. 255) บทละครเรื่องนี้ซึ่งประพันธ์ขึ้นหลังจากที่สงครามสิ้นสุดลงแล้ว และวางโครงเรื่องให้วิลสันซึ่งมีนัยถึงฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะนั้น สอดคล้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ การต่อสู้กันระหว่างตัวละครทั้ง 2 ฝ่ายจึงสื่อถึงการต่อสู้ระหว่างประเทศคู่สงคราม 2 ฝ่ายในสงครามโลกครั้งที่ 1

นอกจากนี้ บทละครบางเรื่องได้วางโครงเรื่องให้เรือบซึ่งเป็นยุทธโศภณสำคัญในสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่งผลต่อการดำเนินเรื่อง ได้แก่ บทละครเรื่อง *วิวาทพระสมุทร* วางโครงเรื่องให้ปะทะขัดแย้งเรื่องการแย่งชิงนาง “อันโดรเมดา” ระหว่าง “อันโดร” ตัวละครเอกฝ่ายชาย กับ “คอนสตันตินอส” ตัวละครปฏิปักษ์ คลี่คลายและจบลงด้วยความสมหวังของตัวละครเอกได้ด้วยอำนาจของเรือบและทหารเรืออังกฤษ โดยเรือบอังกฤษชื่อ “อีกรฟอร์ด” ที่มาจอดเทียบท่าเกาะอัลเฟเบตาทำให้ “คริสโตเฟอร์” เกิดความกังวลว่าแสนยานุภาพของเรือบลำนี้จะเป็อุปสรรคที่ทำให้ตนไม่สามารถดำเนินอุบายชิงนางอันโดรเมดามาให้แก่ “คอนสตันตินอส” ได้สำเร็จความว่า “ถ้ามันปล่อยอ้ายกระสุน 6 นิ้วขึ้นมาถาเข้าสักลูกเดียว ก็จะไม่ลำบากพอแรงการอยู่ ! (Sri Ayudhya, 1977, p. 43) ในตอนท้ายเรื่อง “นาวาเอกไลออน” และเหล่าทหารเรืออังกฤษใช้อำนาจทางการเมืองให้นางอันโดรเมดาเปลี่ยนมาวิวาทกับอันโดรแทนโดยไม่มีผู้ใดกล้าคัดค้าน เพราะเกรงอำนาจของเรือบและทหารเรืออังกฤษซึ่งเป็น “พระสมุทร” หรือผู้ครองทะเลในโลกสมัยใหม่ การวางโครงเรื่องให้อังกฤษมีกองทัพเรือที่มีแสนยานุภาพซึ่งทำให้ได้เปรียบเช่นนี้สอดคล้องกับสถานการณ์

สงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ Phaisansinlapasat (1916, p. 99) กล่าวว่า “การที่เยอรมันไม่ได้ไขชนะอย่างที
แนใจว่าจะได้โดยรวดเร็วเมื่อเริ่มสงครามนั้นก็เพราะกองทัพเรืออังกฤษเข้าขวาง...กองทัพเรือมหาในบังคับ
บัญชาของเซอร์ยอนเยลลิโคได้เป็นเจ้าทะเลเรื่อยมา”

ส่วนบทละครเรื่อง ร.ต.ล.นนทรีและได้น้ำ วางโครงเรื่องให้ตัวละครทหารเรือออกปฏิบัติการใน
เรือดำน้ำซึ่งเป็นยุทธโศภณใหม่ที่ใช้ทำสงครามกันเป็นครั้งแรกในสงครามโลกครั้งที่ 1 (Hell, 2017, p. 134)
จากนั้นให้เรือดำน้ำในบทละครทั้ง 2 เรื่องประสบอุบัติเหตุจนจมลงสู่ก้นทะเล ส่งผลให้ตัวละครที่อยู่ในเรือ
ดำน้ำได้รับความทุกข์ทรมานและเสียชีวิตเพราะขาดอากาศหายใจ ดังความตอนหนึ่งในบทละครเรื่อง
ร.ต.ล.นนทรีว่า “โอโย! หายใจไม่ออก! หายใจไม่ออกแล้ว ! (กลั่นช่วยพยาบาลkaw, จัดให้มีอะไรหนุนหัว;
ตัวกลั่นเองก็อ่อนเพลียมากเหมือนกัน)... (หันมาพูด) พลทหารกันตายแล้ว; เกือบศพได้แล้ว.” (Vajiravudh
(Rama VI), 1976, pp. 60-61) อุบัติเหตุของเรือดำน้ำในบทละครทั้ง 2 เรื่องนี้ สอดคล้องกับบทความเรื่อง
การสงครามใต้น้ำ ของ ชิปปะชวโน ที่กล่าวว่าเรือดำน้ำเป็นยุทธโศภณที่มีจุดอ่อนหรือข้อจำกัดอยู่มาก
เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย เมื่อเกิดอุบัติเหตุโอกาสรอดชีวิตของคนในเรือมีน้อย โดยคนในเรือจะเสียชีวิตอย่าง
ทรมานจากการขาดอากาศหายใจที่สั้นน้อย (Khippachawano, 1914, pp. 106-121)

1.2 การสร้างตัวละคร

บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 สร้างตัวละครให้เป็นชนชาติของคู่สงครามและสร้างตัวละครจากลักษณะ
หรือพฤติกรรมของคู่สงครามตามมุมมองของผู้ประพันธ์ ตัวอย่างเช่น บทละครเรื่อง *พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน*
สร้างตัวละครนักสืบ “วิลสัน” ให้เป็นชาวอเมริกัน “เอลิสะเบท” ภรรยาของวิลสันเป็นชาวอังกฤษ และ
“วะตะนาเบ้” คนรับใช้ของวิลสันเป็นชาวญี่ปุ่น ทั้งอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่นล้วนแต่เป็นชาติมหาอำนาจ
ฝ่ายสัมพันธมิตร นอกจากนี้ ชื่อ “วิลสัน” ยังตรงกับชื่อประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสันของสหรัฐอเมริกา ผู้นำ
สหรัฐอเมริกาเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตรและตรงกับชื่อนายพลตรีเจมส์ วิลสัน ทหาร
ชาวอเมริกันที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้จักด้วย (Malakul, 2009, p. 218)

ผู้ประพันธ์สร้างตัวละครที่กล่าวมาข้างต้นให้เป็นตัวละคร “ฝ่ายดี” ที่ช่วยปราบปรามผู้ร้าย
สอดคล้องกับวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 6 หลายเรื่องที่ยกย่องฝ่ายสัมพันธมิตรว่าเป็นผู้รักษาระธรรม นอกจากนี้
ยังสร้างให้ตัวละครฝ่ายวิลสันมีความเฉลียวฉลาดในการสืบข่าว เช่น ใช้อณัติสัญญาณไฟในการส่งข่าว
ดังความตอนหนึ่งว่า “อณัติสัญญาณซึ่งจะทำด้วยไต้ไฟฟ้าจากหน้าต่างห้องนอนนั้น หรือจากหน้าต่างห้อง

เอลิสะเบทซึ่งอยู่ติดกันถ้าทำสัญญาณ “สั้น ยาว สั้น ยาว” ดังนี้ แปลว่า “เกิดความ” (Vajiravudh (Rama VI), 2012, p. 185) การใช้แสงเป็นอาณัติสัญญาณสั้น-ยาวเพื่อส่งข่าวเช่นนี้ตรงกับยุทธวิธีที่คู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1 ใช้สับและส่งข่าวโดยใช้เครื่องฉายแดด (heliograph) สะท้อนแสงเป็นสัญญาณสั้น-ยาวแบบเดียวกับการส่งโทรเลขด้วย (Vajiravudh (Rama VI), 1916, pp. 57-58) ด้วยเหตุนี้ ตัวละครฝ่ายนักสืบวิลสันจึงมีนัยถึงฝ่ายสัมพันธมิตร

ผู้ประพันธ์ได้สร้างตัวละคร “ชวาร์ซ” “บ๊อบบี้” “มิลเลอร์” “ซูลซ์” ฯลฯ ให้เป็นชาติเยอรมัน ผู้นำฝ่ายมหาอำนาจกลาง โดยชื่อ “ชวาร์ซ (Schwarz)” นั้นตรงกับชื่อของแบร์ โทลตุส ชวาร์ซ บาทหลวงชาวเยอรมันที่เป็นผู้คิดค้นดินปืน (Moreland, 1915-1925, p. 86) และยังตรงกับชื่ออดีตผู้จัดการธนาคารสยามกัมมาจลฝ่ายเยอรมันด้วย (Chintamas, 1988, p. 162) ส่วนชื่อ “มิลเลอร์” ตรงกับชื่อฟอน มิลเลอร์ ผู้บังคับการเรือ “เอ็มเด็น” ของเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 1 (Thammasakmontri, 1915, p. 49)

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ได้สร้างตัวละครชวาร์ซให้เป็นผู้ร้ายและเป็นศัตรูกับวิลสัน โดยชวาร์ซและสมุนเป็นสายลับชาวเยอรมันที่เข้ามาก่อจลาจลในสหรัฐอเมริกาและเม็กซิโก พฤติกรรมของตัวละครเช่นนี้ ตรงกับการใช้ “จระเข้บุคคล” หรือสายลับ (spy) ซึ่งเป็นยุทธวิธีสำคัญในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเฉพาะฝ่ายเยอรมันได้ใช้จระเข้บุคคลมากกว่าฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งยังสามารถปลอมตัวเพื่อการสืบข่าวได้อย่างแนบเนียนจนทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรหวาดระแวงเป็นอย่างมาก (Vajiravudh (Rama VI), 1916, pp. 28-29) ชวาร์ซและสมุนได้ก่อความไม่สงบหลายครั้ง เช่น ยุยงชาวจีนในเมืองซานฟรานซิสโกให้จับตัววิลสันไปเรียกค่าไถ่ (Vajiravudh (Rama VI), 2012, p. 206) ช่วยเหลือกลุ่มขบถในเม็กซิโกให้ก่อความวุ่นวายภายในประเทศ (Vajiravudh (Rama VI), 2012, p. 229) พฤติกรรมของชวาร์ซและสมุนที่ยุยงคนจีนและกลุ่มกบฏให้ก่อความไม่สงบดังกล่าวมานี้สอดคล้องกับการกระทำของเยอรมันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ชาวเยอรมันได้เรียกรับเงินจากคนจีนในบังคับสยามโดยอ้างว่าจะคุ้มครองคนจีนเหล่านั้นให้อยู่ในบังคับซึ่งอาจเป็นการสะสมกำลังคนเพื่อใช้ก่อการร้ายในสยาม (Thang Thi Rao Tong Doen, 1917, p. 2) และเหตุการณ์ที่ชาวเยอรมันได้ลักลอบช่วยเหลือขบถกัวซาดิอินเดียที่อยู่ในสยามให้กระด้างกระเดื่องต่ออังกฤษในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 (Chintamas, 1988, p. 124) ด้วยเหตุนี้ ตัวละครฝ่ายชวาร์ซจึงมีนัยถึงฝ่ายมหาอำนาจกลาง

บทละครเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* แม้จะไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าตัวละครเป็นคนชาติใด แต่ผู้ประพันธ์ได้ตั้งชื่อตัวละครทหารในเรื่องด้วยภาษาเยอรมัน เช่น ออร์ดนุง (Ordnung) มีความหมายว่าระเบียบวินัย เฟห์เลอร์ (Fehler) มีความหมายว่า ความผิด (Smitabhindu, 1986, p. 55) นอกจากนี้ยังสร้างตัวละครนายทหารในเรื่องให้มองพลทหารใต้บังคับบัญชาว่าเป็นคนคนละชั้นกับตน จึงใช้อำนาจกดขี่กันลงไปตามลำดับชั้นยศ ดังตอนที่นายทหารใช้อำนาจบังคับให้พลทหารสูบบุหรี่ แม้พลทหารบางคนจะเมาบุหรี่ก็ตามความว่า “แกเปนทหาร เมาบุหรีได้ฤ ถึงเมาถึงต้องสูบ ข้าไมยอมให้เสียวินัย” (Sri Ayudhya, 1977, p. 58) ลักษณะของตัวละครนายทหารในบทละครเรื่องนี้สอดคล้องกับลักษณะของนายทหารเยอรมันตามมุมมองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวดังที่ปรากฏในบทความพระราชนิพนธ์เรื่อง *ความประพฤติระหว่างนายกับพลทหาร*ว่า นายทหารเยอรมันจะถือว่าพลทหารเป็นคนคนละชั้นกับตนในทุกโอกาส ใช้อำนาจกดขี่กันลงไปเป็นลำดับชั้น มีการลงโทษที่รุนแรงซึ่งแตกต่างจากทหารฝ่ายสัมพันธมิตร (Ramachitti, 2017, p. 97) นอกจากนี้ ตัวละครทหารในบทละครเรื่องนี้ยังถูกพลเรือนว่าด้อยต่ำกว่าตนซึ่งสะท้อนผ่านคำอ้อนวอนของตัวละครพลเรือนที่ว่า “โปรดยอมให้ปวงประชา ผู้ชาวารา ได้เปนมนุษย์ได้ใหม่ ต่ำกว่าทหารปานใด ขอเพียงแต่ให้ ท่านยอมให้เราเป็นคน” (Sri Ayudhya, 1977, p. 32) พฤติกรรมเช่นนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมของทหารเยอรมันตามมุมมองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเห็นว่าทหารเยอรมันถือว่าตนสูงส่งกว่าพลเรือน ดังความในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง *อำนาจคือธรรม* ตอนหนึ่งว่า “เมื่อข้าพเจ้าไปเที่ยวที่เบอร์ลินได้เคยสังเกตเห็นด้วยตาตนเองว่า ในเมืองนั้นทหารช่างเปนใหญ่กว่าพลเรือนมากจริงๆ...ไม่ว่าที่ใดๆ ทหารแลดูพลเรือนด้วยความจงหองเหมือนแลดูสัตว์เดรัจฉาน” (Ramachitti, 1917, p. 45) การตั้งชื่อตัวละครทหารเป็นภาษาเยอรมันและการสร้างตัวละครให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับทหารเยอรมันตามมุมมองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ตัวละครทหารในบทละครเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีนัยถึงทหารเยอรมันซึ่งเป็นฝ่ายมหาอำนาจกลางในสงครามโลกครั้งที่ 1

บทละครเรื่อง *ธรรมะมิชย* สร้างตัวละครคู่ปฏิปักษ์ 2 ฝ่ายคือฝ่ายอสูรและฝ่ายเทวดา โดยให้ตัวละครฝ่ายอสูรเป็นฝ่ายคิดทำสงครามรุกรานฝ่ายเทวดาโดยไม่เหตุนิยมสมควร เพราะเห็นว่าหากมีกำลังอำนาจมากแล้วก็สามารถทำอะไรได้ตามใจโดยไม่ต้องอธิบายเหตุผลอะไรให้มากความ ดังคำพูดของ “เทวะศัตรุ” ผู้เป็นแม่ทัพฝ่ายอสูรว่า “ผู้ที่ไร้กำลังพลทั้งหลาย จึงต้องการสนทนว่าเล่น ไม่มีแรงสร้างสุนทรเพื่อซ่อนเร้นความอ่อนแอเห็นเชิงมายา ผู้ใดมีฤทธิ์แรงกำแหงหาญ จะต้องการพูดอะไรไปนักหนา” (Vajiravudh (Rama VI), 2014, p. 33) คำพูดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าตัวละครฝ่ายอสูรถือคติ “อำนาจคือธรรม” ซึ่ง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเป็นคดีที่เยอรมนียึดถือ (Ramachitti, 1917, pp. 4-6) นอกจากนี้ เมื่อบุกไปถึงสวรรค เล้าสุรได้ “ประพตติหยาบข้าต่าง ๆ ปล้ำนาง ทำลายวิมานและของ” (Vajiravudh (Rama VI), 2014, p. 36) การกระทำดังกล่าวตรงกับกรกระทำทารุณกรรมของทหารเยอรมัน ในสงครามโลกครั้งที่ 1 ตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบเข้ามา ดังที่ปรากฏใน บทความพระราชนิพนธ์เรื่อง *การจมน้ำเรือลูลิตเดเนียว* ทหารเยอรมันได้เผาทำลายเมืองลูแวงและซมซึน สตรีชาวเบลเยียม (Ramachitti, 1915, p. 78) ด้วยเหตุนี้ ตัวละครสุรในบทธศวรรษเรื่อง *ธรรมะมิชย์* จึงมีนัย ถึงเยอรมนีผู้ฆ่าฝ่ายมหาอำนาจกลาง ส่วนตัวละครฝ่ายเวทดาซึ่งเป็นคู่ปฏิปักษ์กับฝ่ายสุรจึงมีนัยถึงฝ่ายสัมพันธมิตรโดยปริยาย

บทธศวรรษเรื่องสร้างตัวละครที่เป็นสื่อป่าตลอดจนพลเรือนทั่วไปให้มีบทบาทช่วยเหลือชาติ ในยามสงคราม ตัวอย่างเช่น บทธศวรรษเรื่อง *เสียดส* ผู้ประพันธ์ได้สร้างตัวละคร “เทียบ” ให้เป็นสมาชิก สื่อป่า โดยเมื่อเกิดสงครามเทียบและสมาชิกสื่อป่าได้อาสาเป็นทหารไปราชการสงครามกันเป็นจำนวนมาก จนเกินความต้องการ ความว่า “ผมได้เล่าให้คุณพี่ฟังแล้วว่าพวกสื่อป่าได้สมัครกันหลายคน, มากมายจน เชาว์รับไว้ไม่ไหว.” (Sri Ayudhya, 1893-1925b, p. 42) เหตุการณ์ที่สื่อป่ามาสมัครเป็นทหารอาสา กันมากจนเกินความต้องการนี้ตรงกับเหตุการณ์จริงเมื่อรัฐบาลสยามประกาศรับสมัครทหารอาสาไปช่วยฝ่าย สัมพันธมิตรทำสงคราม ดังในบทความเรื่อง *ความเจริญของสื่อป่าตามจังหวัด* ที่ว่า “หมู่ทหารอาสาผู้องอาจ, ซึ่งนำเกียรติยศของชาติไทยไปเผยแพร่ในมหาสงครามท่ามกลางยุโรปก็มีสมาชิกสื่อป่าอยู่ในจำนวนนั้นเป็น อันมาก, และยังมีผู้สมัครอีกเหลือหลายเกินจำนวนที่ต้องพระราชประสงค์.” (Surinthracha, 1919, p. 56) ตัวละครที่เป็นสมาชิกสื่อป่าในบทธศวรรษเรื่องนี้จึงเป็นภาพสะท้อนของสื่อป่าสยามที่อาสาช่วยชาติในสงคราม โลกครั้งที่ 1

บทธศวรรษเรื่อง *เสียดส* ยังสร้างตัวละครพลเรือนให้มีบทบาทช่วยเหลือชาติในยามสงคราม กล่าวคือ ตัวละคร “นางสาวจันทน์” ได้สมัครเป็นนางพยาบาลอาสาออกปฏิบัติงานในสมรภูมิตัวเห็นว่าเป็น ลูกทหาร, เมื่อจะไปสนามรบไม่ได้ในหน้าที่ทหารก็ขอไปในหน้าที่นางพยาบาล” (Sri Ayudhya, 1893-1925b, p. 44) บทธศวรรษเรื่อง *ทวนรอง* ได้สร้างตัวละคร “คุณหญิงพัน เพ็ชรภูมิพิทักษ์” ให้ออกเงินเข้าบ้านเพื่อทำ เป็นโรงพยาบาลรักษาทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากการทำสงคราม ดังความว่า “คุณป้าคิดดีมากที่เข้ามาบ้านนี้ ทำเป็นโรงพยาบาลเชลยศักดิ์ของเราเอง” (Sri Ayudhya, 1893-1925c, p. 213) ส่วนบทธศวรรษเรื่อง *ผิวดิน* สร้างตัวละคร “ดารา” ให้อาสาเป็นล่ามประจำโรงพยาบาลทหารดังความว่า “หล่อนได้อาสาออกมาเป็นล่าม

ประจำโรงพยาบาลทหาร” (Sri Ayudhya, 1922, p. 135) พลเรือนที่อาสาช่วยเหลือชาติในยามสงคราม เช่นนี้ตรงกับพลเรือนชาวต่างประเทศที่ช่วยชาติในสงครามโลกครั้งที่ 1 ดังที่บทความเรื่อง*ข่าวต่างประเทศ* กล่าวว่านางพยาบาลชาวเยอรมันได้อาสาเป็นนางพยาบาลสนามช่วยทหารได้รับบาดเจ็บในสมรภูมिरบ (Khao Tang Prathet, 1914, p. 138) บทความเรื่อง*ความพร้อมเพรียง*กล่าวว่าพลเรือนชาวอังกฤษได้ยกบ้านของตนให้เป็นโรงพยาบาล (Asvabahu, 1914, pp.13-15) ด้วยเหตุนี้ ตัวละครพลเรือนช่วยชาติในบทละครทั้ง 2 เรื่องจึงเป็นภาพสะท้อนของพลเรือนชาวต่างประเทศที่ได้ช่วยชาติของตนในสงครามโลกครั้งที่ 1

1.3 การสร้างฉาก

บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 สร้างฉาก (setting) ให้อยู่ที่สมรภูมิต่างประเทศและสมรภูมิตามเพลาะ (trench warfare) เช่นเดียวกับสมรภูมิสงครามโลกครั้งที่ 1 ตัวอย่างเช่น บทละครเรื่อง*ผิดวินัย* สร้างฉากในเรื่องให้อยู่ที่สโมสรทหารในหมู่บ้าน “โบกิสวิลล์เยร์ส” ทางตอนเหนือของประเทศฝรั่งเศส ดังข้อความกำกับฉากว่า “ฉาก-ห้องสโมสรกรมบัญชาการกองพลซึ่งพักอยู่หลังแนวรบ, ตำบลโบกิสวิลล์เยร์ส, ในประเทศฝรั่งเศสฝ่ายเหนือ.” (Sri Ayudhya, 1922, p. 1) ด้วยเหตุนี้ การสร้างฉากให้เรื่องราวเกิดขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศสเช่นนี้ตรงกับสมรภูมิประเทศฝรั่งเศสในสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นสมรภูมิที่ทหารอาสาสยามเดินทางไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรทำสงคราม ด้วยเหตุนี้ จึงอนุมานได้ว่าสงครามที่เกิดขึ้นในบทละครเรื่องนี้คือสงครามโลกครั้งที่ 1

บทละครเรื่อง*เสียสละ* สร้างฉากขององค์ที่ 3 ให้อยู่ที่สมรภูมิต่างประเทศและเป็นสมรภูมิตามเพลาะดังข้อความกำกับฉากว่า “ฉาก: ในสนามเพลาะ, แนวที่กรมทหารบกราบที่ 22 รักษาอยู่.” (Sri Ayudhya, 1893-1925b, p. 73) สมรภูมิตามเพลาะเป็นลักษณะเด่นของสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยสนามเพลาะในสงครามครั้งนี้มีความยืดยาวและสลับซับซ้อนมากกว่าสนามเพลาะที่เคยมีมาในอดีต (Vajiravudh (Rama VI), 1916, p. introduction) ตัวละครทหารในบทละครเรื่องนี้บรรยายถึงความลำบากที่ได้รับขณะอยู่ในสนามเพลาะว่า “การลงสนามเพลาะออกจะเป็นการน่าระอาจริงอยู่ขอรับ, เพราะมีตัวอะไรต่อมิอะไร บกวนมากนัก, จนค้นไปหมดทั้งตัว” (Sri Ayudhya, 1893-1925b, p. 106) สภาพสนามเพลาะที่มีสัตว์รกวนจนทำให้ค้นนี้ตรงกับสภาพสนามเพลาะในสงครามโลกครั้งที่ 1 ดังที่ Vajiravudh (Rama VI) (1916, p. 27) กล่าวว่า “คูหาใต้ดินย่อมจะมีอากาศอับและแสงแดดเข้าไม่ใคร่ถึง, เพราะฉะนั้นทหารได้รับความเดือดร้อนรำคาญเป็นอันมากเพราะตัวแมลงและสัตว์ต่าง ๆ ไต่ตอมและกัดจนคันทั่วไป.” ด้วยเหตุนี้ จึงอนุมานได้ว่าฉากสนามเพลาะในบทละครเรื่องนี้คือสมรภูมิสงครามโลกครั้งที่ 1 นั่นเอง

1.4 การใช้ภาพพจน์

บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 ใช้ภาพพจน์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 2 ประเภท ได้แก่ การอ้างถึง (allusion)¹¹ และอุปลักษณ์ (metaphor)¹²

การอ้างถึง บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 ได้อ้างถึงคตินิยมหรือคำพูดของคู่สงครามซึ่งเป็นที่ยุติกันดีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ตัวอย่างเช่น บทละครเรื่องวิวาทพระสมุทร ให้ตัวละคร “อันเดร” กล่าวถึงถึงคติ “ยุติธรรมอยู่ที่กำหัด” หรือการใช้กำลังอำนาจบังคับให้ได้ในสิ่งที่ต้องการโดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรม ด้วยน้ำเสียงเสียดสีความว่า “ผู้ใดมีอำนาจจลาศนา ธรรมดาหาอะไรก็ได้ กำหัดคือยุติธรรมจงจำไว้ ใครหัดใหญ่ได้เปรียบเปรียบเทียมเกลอ.” (Sri Ayudhya, 1977, pp. 12) คติ “ยุติธรรมอยู่ที่กำหัด” หรือ “อำนาจคือธรรม” นี้ วรรณกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 6 หลายเรื่องได้กล่าวว่าเป็นคตินิยมของเยอรมนีซึ่งส่งผลให้เยอรมนีทำสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยไม่คำนึงถึงกฎธรรมเนียมสงครามหรือมนุษยธรรม (Ramachitti, 1917, pp. 4-6; Nor.Mor.Sor., 1917, p. 76; Vajiravudh (Rama VI), 1975, p. 224) บทสนทนาตอนนีจึงทำให้ประหวัดได้ถึงเยอรมนีซึ่งเป็นเสมือน “ผู้ร้าย” ในสงครามครั้งนี้

บทละครเรื่องพฤติกรรมของนักสืบวิลสัน ตัวละคร “บ๊อบบี้” ได้อ้างความจำเป็นที่ต้องจับตัวผู้หญิงมาขังไว้ความว่า “แต่ความจำเป็นย่อมไม่รู้จักธรรมะใด ๆ และในครั้งนี้เป็นความจำเป็นโดยแท้ที่ฉันจะต้องทำเช่นที่ได้ทำมาแล้ว” (Vajiravudh (Rama VI), 2012, p. 263) คำกล่าวที่ว่า “ความจำเป็นย่อมไม่รู้จักธรรมะใดๆ” นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายว่าเป็นคำกล่าวของเบทมันน์-ฮอลล์เวค อัครเสนาบดีเยอรมนี ที่ได้กล่าวต่อที่ประชุมรัฐสภาเพื่อแก้ต่างกรณีที่ยกทัพเยอรมันบุกเบลเยียมซึ่งกระทำผิดกฎธรรมเนียมสงครามเนื่องจากเบลเยียมเป็นกลางในสงคราม สมาชิกรัฐสภาเยอรมันต่างเห็นชอบกับข้ออ้างนี้ ทำให้นานาชาติพากันวิจารณ์และเสียดสีเยอรมนีที่อ้างเหตุผลในการละเมิดกฎหมายนานาชาติอย่างไม่สมเหตุสมผล (Ramachitti, 1917, pp. 83-84) คำกล่าวถึงจึงทำให้ประหวัดถึงพฤติกรรมการทำสงครามที่ไม่คำนึงถึงความชอบธรรมของเยอรมนี

¹¹ การอ้างถึง (allusion) หมายถึง การที่ผู้ประพันธ์กล่าวอ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน วาทีสำคัญ ประวัติ หรือวรรณกรรมเรื่องอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่อง ที่เขียน โดยกล่าวถึงแต่เพียงสั้น ๆ ไม่มีคำอธิบายความ การอ้างถึงเป็นกลวิธีที่ช่วยเพิ่มพลังและสร้างความเข้าใจชัดให้แก่ข้อความนั้น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว เพราะเป็นการเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์เก่าที่ผู้อ่านมีอยู่แล้ว (Royal Institute, 2009, p. 87)

¹² อุปลักษณ์ (metaphor) หมายถึง การกล่าวเปรียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมกัน (Royal Institute, 2009, p. 569)

การใช้อุปลักษณ์ บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 ใช้อุปลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ตัวอย่าง เช่น บทละครเรื่อง*พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน* เมื่อ “เอरिक” ได้ฟังบ๊อบบ์กล่าวอ้างความจำเป็นโดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรมดังกล่าวมาข้างต้น จึงโกรธและกล่าวว่า “อ้ายฮั่นมึงพูดภาษาเดียวรณของมึงอย่างเช่นที่มีมึงเคยพูดเมื่อแรกเริ่มมหาสงครามนั่นเอง” (Vajiravudh (Rama VI), 2012, p. 263) คำกล่าวนี้นี้เป็นการใช้อุปลักษณ์เปรียบชาวเยอรมันว่าเป็นชาว “ฮั่น” เช่นที่ชาวยุโรปใช้ เนื่องจากฮั่นเป็นชื่อกลุ่มชนชาติโบราณที่ทำสงครามด้วยความโหดร้าย เมื่อปรากฏข่าวว่าทหารเยอรมันทำทารุณกรรมต่อศัตรูในสงครามโลกครั้งที่ 1 ชาวยุโรปจึงประณามเยอรมันโดยเรียกเยอรมันว่าฮั่น (Ramachitti, 1917, pp. 35-41) การใช้ความเปรียบในตอนนี้จึงทำให้เห็นว่าตัวละครบ๊อบบ์และตัวละครฝ่ายขวาร์ชมินยถึงเยอรมนีในสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งได้ทำสงครามด้วยความโหดร้ายทารุณตามมุมมองของผู้ประพันธ์

บทละครเรื่อง*ทวนรอง* ตัวละครได้ใช้อุปลักษณ์เปรียบกลิ่นเหม็นของสุรว่าเป็น “ไอพิษ” ความว่า “ฉันเสียใจที่ลูกฉันเองเป็นผู้ทำโสโครก-ทำให้อากาศกลายเป็นไอพิษ...ประเทศนี้...เดี๋ยวจะถูกไอพิษของฉันนะสิ. นารี. ฟังหน่อยเถอะ! ดิฉันเองและเป็นผู้บอกคุณป้าว่าพีประเทศนี้กินเหล้ามากนัก” (Sri Ayudhya, 1893-1925c, p. 88) ไอพิษหรือแก๊สพิษดังกล่าวเป็นอาวุธเคมีร้ายแรงที่มีการใช้เป็นครั้งแรกในสงครามโลกครั้งที่ 1 หากสุดดมแก๊สพิษเข้าไปจะทำให้สำลัก หลอดลมบวม (Vajiravudh (Rama VI), 1916, p. 104) การใช้ความเปรียบเช่นนี้ช่วยทำให้อนุมานได้ว่าเรื่องราวในเรื่องเกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เพราะตัวละครรู้จักแก๊สพิษและนำมาใช้เป็นความเปรียบ

กล่าวโดยสรุป กลวิธีการนำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ในบทละครสมัยรัชกาลที่ 6 คือการนำแง่มุมต่าง ๆ ของสงครามมาสร้างองค์ประกอบของบทละครทั้งโครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร และสำนวนภาษาอย่างกลมกลืน เพื่อสื่อเน้นว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในบทละครมิได้เป็นเพียงเรื่องในจินตนาการเท่านั้น หากแต่เป็นภาพสะท้อนของเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 ที่เกิดขึ้นในโลกของความเป็นจริง

2. แนวคิดในบทละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1

เรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ผู้ประพันธ์นำมาเสนอไว้ในบทละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6 นอกจากจะเป็นภาพสะท้อนของเหตุการณ์ในสมัยนั้นแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่นำผู้ชมละครหรือผู้อ่านบทละครไปสู่แนวคิดสำคัญ 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการด้านความมั่นคงของชาติ และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1

2.1.1 ฝ่ายมหาอำนาจกลางคือฝ่าย “อธรรม” ส่วนฝ่ายสัมพันธมิตรคือฝ่าย “ธรรมะ”

บทละครหลายเรื่องได้เสนอแนวคิดที่ว่าฝ่ายมหาอำนาจกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยอรมนีเป็นฝ่าย “อธรรม” หรือเป็น “ผู้ร้าย” ในสงครามโลกครั้งนี้ ฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งเป็นคู่สงครามจึงเป็นฝ่าย “ธรรมะ” หรือเป็น “ฝ่ายดี” ตัวอย่างเช่น บทละครเรื่อง *ธรรมะมีชัย* สร้างตัวละครฝ่ายอสูรให้มินยถึงเยอรมนีโดยการนำพฤติกรรมของทหารเยอรมันตามมุมมองของผู้ประพันธ์มาสร้างตัวละครอสูร ส่วนตัวละครเทวดาซึ่งเป็นตัวละครคู่ตรงข้ามจึงมินยถึงฝ่ายสัมพันธมิตร ผู้ประพันธ์สร้างตัวละครคู่ปฏิปักษ์ในเรื่องให้เป็นตัวละครเทวดา-อสูรซึ่งเป็นตัวแทนของความดี-ความชั่วตามขนบของการสร้างตัวละครในวรรณคดีนิทาน-นิยายของไทยที่มีมาตั้งแต่โบราณ เมื่อประกอบกับการที่อสูรยกทัพไปรุกรานเทวดาเพราะถือคติ “อำนาจคืออธรรม” ของเยอรมนี จึงนำไปสู่แนวคิดว่ายเยอรมนีหรือฝ่ายมหาอำนาจกลางเป็นฝ่าย “อธรรม” ส่วนฝ่ายสัมพันธมิตรจึงเป็นฝ่าย “ธรรมะ” ยิ่งไปกว่านั้น การวางโครงเรื่องให้สู้รบกันโดยอสูรเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่เทวดายังเป็นการตอกย้ำความเป็น “ธรรมะ และ “อธรรม” ของคู่สงครามให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยอิงกับคติ “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” ที่รับรู้กันดีในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายสัมพันธมิตรที่ได้รับชัยชนะจึงเป็นฝ่าย “ธรรมะ” ส่วนฝ่ายมหาอำนาจกลางผู้พ่ายแพ้จึงเป็นฝ่าย “อธรรม”

บทละครเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* สร้างตัวละครทหารในเรื่องให้มินยถึงทหารเยอรมันที่ใช้อำนาจกดขี่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและถูกพลเรือนราวกับพลเรือนไม่ใช่มนุษย์เหมือนกับตน นำไปสู่แนวคิดว่าทหารเยอรมันเป็น “อธรรม” หรือผู้ที่ไม่มี “ธรรมะ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษยธรรมหรือความเมตตาปราณีต่อเพื่อนมนุษย์

2.1.2 ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้เปรียบและจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม

บทละครบางเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นก่อนที่สงครามจะสิ้นสุดลงสื่อแนวคิดที่ว่าฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้เปรียบและจะชนะสงครามในที่สุด ได้แก่ บทละครเรื่อง *ธรรมะมีชัย* วางโครงเรื่องให้ฝ่ายเทวดาซึ่งมินยถึงฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะดังกล่าวมาข้างต้น นำไปสู่สื่อแนวคิดว่ายฝ่ายสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม บทละครเรื่อง *วิวาทพระสมุทร* วางโครงเรื่องให้นาวาเอกไอลอนและเหล่าทหารเรืออังกฤษใช้อำนาจของกองทัพเรือเอาชนะตัวละครปฏิปักษ์ได้อย่างราบคาบ นำไปสู่แนวคิดว่ายอังกฤษซึ่งผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตรมีกองทัพเรือที่มีแสนยานุภาพมาก เป็น “พระสมุทร” ในโลกของความเป็นจริงและสามารถชนะสงครามได้ (Saelee and Theekaprasertkul, 2020, p. 54)

2.1.3 อำนาจทางทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถทำให้ชาติต่าง ๆ เข้าสงครามกับฝ่ายตนได้

บทละครเรื่อง *วิวาห์พระสมุทร* ทวางโครงเรื่องให้นาวาเอกโลลอนและเหล่าทหารเรืออังกฤษใช้อำนาจทางการทหารบังคับชาวเมืองอัลพะเบตาให้ทำตามความต้องการโดยไม่มีผู้ใดขัดขืนได้ แม้แต่ “ท้าวमितส” กษัตริย์ผู้ครองเมืองก็จำต้องโอนอ่อนตามอังกฤษโดยการยกนางอันโดรเมดาให้เป็นคู่ครองของอันโดรตามความต้องการของนาวาเอกโลลอน บทละครเรื่อง *วิวาห์พระสมุทร* ซึ่งประพันธ์ขึ้นในช่วงที่สยามยังเป็นกลางในสงครามจึงสื่อแนวคิดโดยนัยว่าฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งมีอาณานิคมติดกับสยามมีอำนาจทางทหารมากและสามารถใช้อำนาจทางการทหารบังคับให้สยามเข้าสงครามกับฝ่ายตนได้ดังที่ *พระราชธิดา* เรื่อง *การรักษาความเปนกลางแห่งกรุงสยามในระหว่างงานมหาสงคราม ณ ยุโรป* พระราชินีพันอ้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวไว้ว่า “อาณาเขตของเรตกอยู่ในท่ากลางระหว่างแดนของอังกฤษแลฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นถ้าแม้แสดงความลำเอียงข้างเยอรมนีแม้แต่เล็กน้อยให้ปรากฏชัดเจนเมื่อใด เพื่อนบ้านผู้มีอำนาจก็คงจะได้ขบเอาหัวแบนเมื่อนั้น...ถ้าเมื่อใดเขารู้สึกว่าความเปนกลางของเราเป็นเครื่องกีดขวางแก่เขาแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเขาจะไม่ยอมให้เราคงเปนกลางอยู่เปนแน่แท้” (Vajiravudh (Rama VI), 2017, p. 371) เมื่อประกอบกับแนวคิดว่าฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้เปรียบ บทละครเรื่องนี้จึงเป็นการสื่อสารโดยนัยถึงคนไทยในขณะนั้นว่าสยามควรเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรดังนัยของความในบทละครที่ว่า “ต้องเอาใจพระสมุทรผู้จอมธรรเพื่อสมานสัมพันธ์ไมตรี” (Sri Ayudhya, 1977, p. 22) และนัยของชื่อเรื่อง “*วิวาห์พระสมุทร*” ที่น่าจะสื่อความว่าสยามควร “วิวาห์” หรือร่วมเป็นฝ่ายเดียวกับ “พระสมุทร” ซึ่งคืออังกฤษหรือฝ่ายสัมพันธมิตร

แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามดังกล่าวมานี้สัมพันธ์กับความเห็นต่างเรื่องสถานะของสยามในสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ทรงนิยามฝ่ายสัมพันธมิตร (Siripai, 1985, pp. 29-30) แต่คนไทยส่วนใหญ่ในขณะนั้นนิยามฝ่ายมหาอำนาจกลาง (Amondarunarak, 1969, p.9) บทละครเหล่านี้ซึ่งส่วนมากเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงสื่อแนวคิดประณามฝ่ายมหาอำนาจกลางและยกย่องฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อโน้มน้าวใจประชาชนให้ลดความนิยมเยอรมนีและเห็นชอบที่สยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรตามพระราชประสงค์

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการด้านความมั่นคงของชาติ

2.2.1 ทหารคือผู้เสียสละตนเพื่อปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

บทธศวรรษรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 หลายเรื่อง เช่น *น้ำใจเด็ดเดี่ยว* *ท่านรอง เสือสละ* วางโครงเรื่องให้ตัวละครทหารเสี่ยงชีวิตไปทำสงครามเพื่อปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จากศัตรูที่มารุกรานด้วยความกล้าหาญ นำไปสู่แนวคิดว่าทหารคือวีรชนผู้เสียสละตนเพื่อปกป้องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาติ

2.2.2 เสือป่าเป็นกิจการที่มีประโยชน์ต่อชาติ

บทธศวรรษเรื่อง *เสือสละ* สร้างตัวละคร “เทียบ” ให้เป็นสมาชิกเสือป่าซึ่งได้เข้าสมัครเป็นทหารอาสาไปงานพระราชสงคราม นอกจากนี้ ยังมีเสือป่าคนอื่น ๆ สมัครเป็นทหารอาสาเป็นจำนวนมาก จนเกินความต้องการของทางราชการ บทบาทของตัวละครที่เป็นสมาชิกเสือป่าในบทธศวรรษเรื่องนี้ นำไปสู่แนวคิดว่ากิจการเสือป่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นเป็นกิจการที่มีประโยชน์ต่อชาติ ปลุกฝังให้คนไทยรักชาติและพร้อมที่จะปกป้องชาติในยามที่เกิดสงคราม ดังคำพูดของตัวละคร “เทพ” ว่า “ถูกทีเดียว. ที่จริงการมีคณะเสือป่านี้มีประโยชน์มากจริง ๆ , เปนเครื่องสอนให้คนรู้จักถึงหน้าที่ลูกผู้ชาย, นำปลื้มใจจริง ๆ.” (Sri Ayudhya, 1893-1925b, p. 43)

2.2.3 เรือรบเป็นสิ่งจำเป็นต่อการรักษาความมั่นคงของชาติ

บทธศวรรษเรื่อง *วิวาทพระสมุทร* วางโครงเรื่องให้เรือรบและกองทัพเรืออังกฤษเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยคลี่คลายปมขัดแย้งของเรื่องให้จบลงได้ด้วยดี ลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่มิ้นยขีดชูหรือสะท้อนแสนยานุภาพของอังกฤษซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่ยังนำไปสู่แนวคิดที่ว่าเรือรบเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยปกป้องชาติได้ ด้วยเหตุนี้ คนไทยจึงควรช่วยกันเข้าเรียไ้รเงินเพื่อช่วยราชนาวิสมาคมซื้อ “เรือพระร่วง” มาไว้ปกป้องชาติ ดังความตอนหนึ่งในบทธศวรรษว่า “ช่วยกันและเรียรายถวายนาวี เรือพระร่วงมี สิทธิศักดิ์ สมญา ราชนาวิ นาวีจะมีเดชา ชะนะศัตรู ศัตรูมลายเร็วรา!” (Sri Ayudhya, 1977, p.74) นอกจากนี้ บทธศวรรษเรื่อง *ร.ต.ล.นนทรี* และ *ได้น้ำว้าง* วางโครงเรื่องให้เรือดำน้ำประสบอุบัติเหตุโดยง่ายจนทำให้คนในเรือเสียชีวิตนั้น นำไปสู่แนวคิดที่ว่าแม้เรือดำน้ำจะเป็นยุทธโธปกรณ์ที่ทันสมัย แต่มีข้อจำกัดและจุดอ่อนอยู่มาก แนวคิดนี้ช่วยขยายความแนวคิดเรื่องการซื้อเรือรบว่า แม้สยามจะต้องการเรือรบมาไว้ปกป้องชาติ แต่เรือรบที่ชาติต้องการในขณะนั้นไม่ใช่เรือดำน้ำ สอดคล้องกับบทความหลายเรื่องที่พิมพ์เผยแพร่ในขณะนั้น เช่น

บทความเรื่อง *การยุทธทางทะเลในยุโรป* ที่กล่าวว่าเรือดำน้ำต้องมีเรือพี่เลี้ยงและต้องใช้ผู้ชำนาญการควบคุมเรือซึ่งเป็นสิ่งที่สยามยังไม่มี สยามจึงยังไม่พร้อมที่จะมีเรือดำน้ำ (Phanlaem, 1914a, p. 111) บทความเรื่องเรือรบใหม่ของอังกฤษที่กล่าวว่า “เวลานี้เรือที่กองทัพเรือไทยเราต้องการมากที่สุดคือเรือลาดตระเวนเบาอย่างเรือ “พระร่วง” ซึ่งราชนาวีสมาคมคิดจะถวายนั่นเอง!” (Phanlaem, 1914b, p. 98)

2.2.4 พลเรือนสามารถช่วยชาติในยามสงครามได้

บทละครเรื่อง *ท่านรอง เสียดสะ และผิดวินัย* สร้างตัวละครพลเรือนหญิงให้อาสาช่วยชาติในยามสงครามด้วยการยกบ้านให้เป็นโรงพยาบาลทหาร การสมัครเป็นพยาบาลอาสา หรือการเป็นล่ามในโรงพยาบาลทหาร นำไปสู่แนวคิดว่าทุกคนในชาติควรช่วยกันทำประโยชน์เพื่อชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่เกิดสงคราม แม้จะเป็นพลเรือนหรือเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้จับอาวุธออกรบอย่างทหาร แต่ก็สามารถทำประโยชน์ให้แก่ชาติด้วยวิธีอื่น ๆ ได้เช่นกัน

แนวคิดเกี่ยวกับกิจการด้านความมั่นคงของชาติดังกล่าวมานี้สัมพันธ์กับความเห็นต่างในสังคมไทยในขณะนั้นซึ่งเกี่ยวข้องกับพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือทหารซึ่งเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงสนับสนุนในฐานะที่ทรงเป็นจอมทัพถูกวิจารณ์ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณแผ่นดิน เพราะทหารไม่ได้มีความสำคัญอะไรมากไปกว่าการเป็นผู้ “แห่นำตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัว” หรือ “ของเล่นของพระเจ้าอยู่หัว” เท่านั้น (Suvannanonda, 1981, pp. 140-141) กิจการเสือป่าที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นถูกวิจารณ์ว่าเป็นเพียงการละเล่นของพระองค์มิใช่การฝึกทหารอย่างเป็นทางการที่สามารถนำมาใช้ในการป้องกันประเทศได้จริง (Numnon, 2002, p.144) ส่วนโครงการเรียไรเงินซื้อเรือรบพระร่วงที่พระองค์ทรงสนับสนุนถูกคัดค้านว่าเป็นการเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์เพราะแม้จะมีเรือรบเพิ่มมาแต่ก็ไม่สามารถต่อสู้กับกองทัพของต่างชาติได้ (Michubot, 2010, p. 312) ทั้งยังมีผู้คัดค้านว่าควรซื้อเรือรบประเภทอื่น เช่น เรือดำน้ำแทนเรือลาดตระเวนเบา (Light Cruiser) อย่างเรือรบพระร่วง (Boontandha, 2013, p. 162) บทละครที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อสื่อแนวคิดเกี่ยวกับทหาร เสือป่า การซื้อเรือรบพระร่วง ตลอดจนการปลูกฝังความรักชาติดังกล่าวมาข้างต้น จึงเป็นเครื่องมือในการตอบโต้ข้อวิจารณ์ต่าง ๆ และสนับสนุนพระบรมราโชบายในการรักษาความมั่นคงของชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

บทละครหลายเรื่อง เช่น *น้ำใจเด็ดเดี่ยว* *ท่านรอง* *เสียดสะ* วางโครงเรื่องให้ทหารเต็มใจออกไปทำสงครามเพื่อสนองคุณพระมหากษัตริย์ด้วยความกล้าหาญ ดังความตอนหนึ่งในบทละครเรื่อง *น้ำใจเด็ดเดี่ยว* ว่า

ผมจะขอต่อสู้สั้ตรุนั้น

เอาให้มันเลื่องลือฝีมือสยาม

ว่ากล้าหาญการณรงค์แล้วสงคราม

ไม่มีความหวั่นหวาดขาดกลัวตาย

ผมรอดเกล้าเพราะพระเจ้าอยู่หัวเลี้ยง

ผมยอมเคี้ยงสละชีวิตรัฏฐิกลาย

สนองพระคุณอุ้นเกล้าทุกพรางาย

สมชาติชายสยามมันกตัญญู

(Thotsasiriwong, 1950, p. 86)

นอกจากนี้ บทละครเรื่อง *ท่านรอง* ยังวางโครงเรื่องให้ตัวละครทหารที่ไปทำสงครามได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัล ทั้งการได้รับการเลื่อนชั้นยศและการได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามธิบดีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเชิดชูเกียรติ ส่งผลให้ตัวละครปลื้มและมีขวัญกำลังใจในการทำหน้าที่ปกป้องชาติ เหตุการณ์ในบทละครเหล่านี้นำไปสู่แนวคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นขวัญกำลังใจสำคัญของทหาร ทำให้ทหารออกไปทำสงครามด้วยความกล้าหาญเพื่อถวายชีวิตเป็นราชพลี แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดในเรื่อง *ฉวยอำนาจ* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นขวัญกำลังใจของทหารในยามสงครามความว่า “ในเวลาเมื่อเหตุการณ์สำคัญมาสู่บ้านเมือง, เช่นมีศึกสงครามแผ่นดิน, ทหารชาติใดมีพระราชอาเป้นจอมทัพมีขวัญดีกว่าทหารที่ไม่มี.” (Sri Ayudhya, 1893-1925a, p. 12)

แนวคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญในฐานะที่ทรงเป็นขวัญกำลังใจของทหารผู้ทำหน้าที่ปกป้องชาตินี้ สัมพันธ์กับความเห็นต่างเรื่องระบอบการปกครองของชาติที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 กล่าวคือ ช่วงต้นรัชกาลมีนายทหารกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่เรียกกันว่า “เหตุการณ์ ร.ศ.130” เหตุการณ์นี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระวิตกและทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมหลายเรื่องเพื่อชี้ให้เห็นว่าสยามยังไม่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง (Trirawanit, 1989, p. 30) และชี้ให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อชาติ ไม่ควรที่จะล้มล้าง ดังเช่นความในเรื่อง *ฉวยอำนาจ* ที่กล่าวมาข้างต้น บทละครที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อสื่อแนวคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญต่อชาติเพราะทรงเป็นขวัญกำลังใจของทหาร จึงเป็นวรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสถาบันพระมหากษัตริย์ร่วมกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ในยุคนั้น

กล่าวโดยสรุป บทธศรสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 สื่อแนวคิดหลัก 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการด้านความมั่นคงของชาติ และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ โดยใช้เรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 มาช่วยสื่อสารแนวคิด แนวคิดดังกล่าวมานี้สัมพันธ์กับความเห็นต่างทางการเมืองในเวลานั้นทั้งความเห็นต่างเรื่องการเข้าร่วมสงครามโลกของสยามและความขัดแย้งเรื่องอื่น ๆ ทำให้เห็นว่าบทธศรเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้ ถกเถียงประเด็นต่าง ๆ ทางการเมือง เพื่อสนับสนุนพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสร้างความมั่นคงของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์

บทสรุปและอภิปรายผล

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 อันเป็นความขัดแย้งทางการเมืองในระดับโลกอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ผู้ประพันธ์ชาวไทยได้นำแง่มุมต่าง ๆ ของสงครามครั้งนี้ทั้งประเทศคู่สงคราม ยุทธวิธี และวีรชนมานำเสนอไว้ในบทธศรไทยที่ใช้สำหรับแสดงละครประเภทต่าง ๆ ที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้น โดยนำเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 มาสร้างองค์ประกอบของบทธศรทั้งโครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร และสำนวนภาษา การนำเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเกิดขึ้นจริงมาผสมผสานกับเรื่องราวตามจินตนาการของผู้ประพันธ์อย่างกลมกลืนส่งผลให้บทธศรเหล่านี้สื่อแนวคิดหลัก 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการด้านความมั่นคงของชาติ และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แนวคิดดังกล่าวมานี้สัมพันธ์กับความเห็นต่างทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 ทั้งเรื่องการเข้าร่วมสงครามโลกของสยามและเรื่องอื่น ๆ บทธศรเหล่านี้ จึงไม่ได้เป็นเพียงวรรณกรรมที่มุ่งสร้างความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ช่วยสนับสนุนพระบรมราโชบายในการปกครองของพระมหากษัตริย์ด้วย

ผลการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ส่งผลต่อการสร้างสรรค์บทธศรของไทย โดยก่อให้เกิดการประพันธ์บทธศรหลายประเภทที่สัมพันธ์กับทั้งบริบทการเมืองภายนอกและภายในประเทศ นอกจากนี้ ยังเป็นการเสนอให้เห็นมุมมองหรือองค์ความรู้ใหม่ของบทธศรไทยสมัยรัชกาลที่ 6 หลายเรื่อง เช่น บทธศรเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* Smitabhindu (1986, pp. 48-53) เสนอว่าเป็นบทธศรที่วิพากษ์วิจารณ์ทหารไทยที่ได้รับการฝึกแบบเยอรมัน แต่ผลการการศึกษาในบทความนี้เสนอให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งว่าบทธศรเรื่องนี้ซึ่งประพันธ์ขึ้นในช่วงที่สยามยังเป็นกลางในสงคราม มุ่งวิพากษ์วิจารณ์

ทหารเยอรมันฝ่ายมหาอำนาจกลางเพื่อลดความนิยมเยอรมนีของคนไทย หรือบทละครเรื่อง ร.ต.ล.นนทรี Boontandha (2013, pp. 263-265) เสนอว่าบทละครเรื่องนี้เป็นเครื่องมือในการแสดงความรู้ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและปลูกฝังให้ทหารจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ บทความนี้เสนอให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งว่าบทละครเรื่องนี้สื่อแนวคิดที่ว่าเรือดำน้ำมีจุดอ่อนหรือข้อจำกัด ยังไม่เหมาะที่สยามจะซื้อมาใช้ป้องกันชาติ บทละครเรื่องนี้จึงมีบทบาทในการโต้แย้งผู้ที่เสนอให้ซื้อเรือดำน้ำแทนเรือลาดตระเวนเบาอย่าง “เรือพระร่วง” ด้วย หรือบทละครเรื่อง *พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน* Chintamas (1988, p. 162) เสนอว่าเป็นบทละครที่กล่าวถึงประเทศคู่สงครามโดยการตั้งชื่อตัวละครตามบุคคลสำคัญของคู่สงคราม แต่ผลการศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่าบทละครเรื่องนี้ได้นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งประเด็นคู่สงครามและยุทธวิธี โดยมีกลวิธีการนำเสนอที่หลากหลายทั้งการสร้างโครงเรื่อง การสร้างตัวละครจากลักษณะหรือพฤติกรรมของคู่สงคราม และการใช้ภาษาโดยการอ้างถึงคำพูดของคู่สงคราม และการใช้ความเปรียบเพื่อประณามคู่สงครามฝ่ายมหาอำนาจกลาง

อนึ่ง แม้บทละครสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่วนมากจะมีรูปแบบที่สืบเนื่องมาจากยุคก่อนหน้า เช่น บทละครศึกดาบรพรี บทละครร้อง ยกเว้นบทละครแบบภาพยนตร์ที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ แต่พบว่าแนวคิดของบทละครกลุ่มนี้แตกต่างไปจากบทละครยุคก่อนหน้าอย่างมาก กล่าวคือ บทละครกลุ่มนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดทางสังคมและการเมืองอย่างเข้มข้น และได้ขยายขอบเขตไปสู่การเมืองระหว่างประเทศ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับคู่สงครามในสงครามโลกครั้งที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการซื้อเรือรบมาไว้ป้องกันชาติ แนวคิดเกี่ยวกับเสือป่า ทั้งนี้ เป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เกิดความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหลายประการ เช่น สงครามโลกครั้งที่ 1 เหตุการณ์ ร.ศ. 130 การก่อตั้งกองเสือป่า และการเรียกรับเงินซื้อเรือรบพระร่วงที่ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ที่ไม่เห็นด้วย ฯลฯ ผลการศึกษานี้จึงทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าบทละครไทยเป็นวรรณกรรมที่มีพลวัตไปตามบริบททางสังคมและการเมืองของไทยและของโลก

กล่าวโดยสรุป การศึกษาบทละครไทยสมัยรัชกาลที่ 6 โดยการเชื่อมโยงตัวบทกับบริบทสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้เห็นว่าบทละครเหล่านี้มีแนวคิดและบทบาททางการเมืองที่เด่นชัดและซับซ้อนมากกว่าที่เคยมีการศึกษาไว้ และมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างมีวรรณศิลป์เพื่อสนับสนุนนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศและภายในประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้อย่างแยบยล ทั้งยังแสดงให้เห็นพลวัตของบทละครของไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้อย่างเด่นชัด

References

- Amondarunarak, Chamuen. (1969). *Het phon thi ratchakan thi 6 song prakat songkhram lae Dusit Thani* [Rationale of King Rama VI declared war and Dusit Thani]. Phranakhon: Kurusapa Business Organization.
- Asvabahu. (1914). Unity. In *Nangsue “Nueang duai kan maha songkhram”* [The Story about the Great War] (p. 13-15). Asvabahu. (ed.). N.p.: n.p.
- Boontandha, T. (2013). *King Vajiravudh and the Making of His Military Image*. [Master’s thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/42948>
- Chintamas, R. (1988). *Concepts of Thai Leaders regarding “Nation,” to Involve in World War I of Thailand*. [Master’s thesis, Thammasat University]. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:163746
- Dusitkul, T. (2004). *Bot Khon Lakhon (Classical Dance Drama Texts) by King Rama VI*. [Master’s thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/2707>
- Hell, S. (2017). *Siam kap maha Songkhram lok khrang thi 1: prawattisat sakon* [Siam and World War I: An International History]. Bangkok: River Books.
- Hutinta, A. (2005). Semi-film Plays: King Rama VI’s Creative Work. In *Phasa lae wannakamsarn: pas alae wannakam Phrabatsomdet PhraMongkutkhaaochayuhua prat haeng Siam* [Language and literature: language and literature by King Rama VI] (pp. 125-156). Imsamran, B. (ed.). Bangkok: P.Press.
- Khao Tang Prathe [Foreign news]. (1914). *Sattriniphon*, 1 (6), 137-139.
- Khechoncharatrit, Prince. (1915). Tai nam [The *Tainam* play]. *Samuthasan*, 2 (13), 115-145.
- Khippachawano. (1914). Kan songkhram tai nam [Underwater war]. *Samuthasan*, 1 (3), 101-140.

- Malakul, Mom Luang Pin. (2009). *Ngan lakhon khong Phrabatsomdet Phra ramathibodimaha Vajiravudh PhraMongkutklao chao phaendin Siam* [Drama texts of King Vajiravudh]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Michubot, W. (2010). *Kret phongsawadan ratchakan thi 6* [Historical anecdote in the reign of King Rama VI]. Bangkok: Sangsanbooks.
- Meesuk, N. (1997). *An Analysis of Lakhon Sangkheet*. (Research Report). Thaksin university, Songkhla, Thailand.
- Moreland, A. (1915-1925). *The History of the Hun*. (Ramachitti, Trans.). N.p.: n.p.
- Nor.Mor.Sor. (1917). Tham yang Hun [Morals of the Hun]. *Samuthasan*, 4 (33), 76-78.
- Numnon, T. (2002). *Young Turk run raek: kabot 130 Thai minor Era, 2454 BE* [First Young Turk Generation: The Palace Revolt of 1912]. (3rd ed.). Bangkok: Saithan.
- Phaisansinlapasat, Phraya. (1916). Kitchakan khong ratchanawi Angkrit [British Royal Affairs]. *Samuthasan*, 3 (25), 99-175.
- Phanlaem. (1914a). Kan yut thang thale nai Europe [Marine Battle in Europe]. *Samuthasan*, 1 (1), 105-111.
- Phanlaem. (1914b). Ruea rop mai khong Angkrit [New War Ships of England]. *Samuthasan*, 1 (1), 133-137.
- Ramachitti. (1915). Kan chom haeng ruea Lusitania [The Sinking of the Lusitania]. *Samuthasan*, 2 (8), 69-111.
- Ramachitti. (1917). *Amnat khue tham* [Might is Right]. N.p.: n.p.

Ramachitti. (2017). Behavior among the commanders and their soldiers. In *100 pi songkhram lok khrang thi 1: phra ratchaniphon an nueang duai ngan phra ratcha songkhram na thawip Europe lem 6* [100 years World War I: the works of King Vajiravudh concerning World War I, Volume 6] (pp. 93-100). Siripai, S. (ed.). Bangkok: King Vajiravudh Memorial Foundation.

Royal Institute. (2009). *Royal Institute Dictionary of Thai Literature*. Bangkok: Royal Institute.

Saelee, C., & Theekaprasertkul, P. (2020). The Images of Chinese and Westerners in Literary Works of King Rama VI. *Ganesh Journal*, 2(16), 41-58.

Siripai, S. (1985). *Phrabatsomdet PhraMongkutklaochaoyuhua kap songkhram lok khrang thi nueng* [King Vajiravudh and World War I]. Bangkok: King Vajiravudh Memorial Foundation.

Smitabhindu, K. (1986). *A Study of The Development of Characters in King Rama VIS Plays*. [Unpublished Master's thesis]. Silpakorn University.

Sri Ayudhya. (1893-1925a). *Chuai amnat lakhon phut ong diao* [The Coup d'Etat 1 act play]. N.p.: n.p.

Sri Ayudhya. (1893-1925b). *Sia sala: lakhon phut 4 ong* [Sacrifice: 4 acts play]. N.p.: n.p.

Sri Ayudhya. (1893-1925c). *Than rong lakhon phut rueang thahan bok 4 ong* [Second in Command, 4 act play about the army]. N.p.: n.p.

Sri Ayudhya. (1922). *Phit winai: lakhon phut 3 ong* [Contrary to discipline: 3 act play]. N.p.: n.p.

Sri Ayudhya. (1977). *Nam yok ao nam bong samnuan raek lae Wiwaha phra samut* [The Nam yok Ao Nam Bong play (first version) and The Marriage of Neptune play]. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Foundation.

Surinthracha, Praya. (1919). Khwam charoen khong Sueapa tam changwat [Development of Wild Tiger Corps in the Provinces in Thailand]. *Dusitsamit*, 6 (special), 53-57.

- Suwunnanonda, K. (1981). *King Rama VI and His Nation Building Programmers*. [Master's thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/17599>
- Thammasakmontri, Phraya. (1915). Dutsadi Emden [Admiration of His Majesty's Ship Emden]. *Samuthasan*, 2(5), 46-50.
- Thang Thi Rao Tong Doen [The right way]. (1917, June 12). *Bangkok Daily Mail*, p.2.
- Thotsasiriwong, Prince. (1950). *Bot lakhon rueang Nam chai det diao lae Plom kai* [The Nam Chai Det Diao play and the Plom Kai play]. Phranakho: Tironnasan.
- Trirawanit, S. (1989). *Phrabatsomdet PhraMongkutkloachaoyuhua kap kan nang sue phim: rai ngan phon kan Wichai* [King Rama VI and Journalism, a Research Report]. Bangkok: King Vajiravudh Memorial Foundation.
- Vajiravudh (Rama VI), H.R.M. (1916). *Kan songkhram pom khai prachit: pathakatha* [Trench warfare: lecture]. Phranakho: Sophonphiphatthanakon.
- Vajiravudh (Rama VI), H.R.M. (1975). *Pakinnakakhadi Phrabatsomdet PhraMongkutklao chaoyuhua* [Miscellany of King Rama VI]. (2nd ed.). Bangkok: Khlangwitthaya.
- Vajiravudh (Rama VI), H.R.M. (1976). *Bot lakhon phut rueang Ruea tai nam luang "Nonsi" lae Mahatama* [The HTMS Nonsi play and the Mahatama play]. Bangkok: Kurusapa Business Organization.
- Vajiravudh (Rama VI), H.R.M. (2012). The James Wilson play. In *Khadi rahat Phrabatsomdet PhraMongkutkloachaoyuhua* [Crime fictions by King Rama VI] (p. 176-275). Sujjapan, R. (ed.). Bangkok: Siam.

Vajiravudh (Rama VI), H.R.M. (2014). *Thamma thamma songkhram Thamma michai Bot lakhon ram rueang Thao saen pom lae Bot lakhon duekdamban rueang Thao saen pom* [The Fight for Righteousness play, The Triumph of Right play, and the Thao saen pom plays]. (3rd ed.). Bangkok: Office of the Welfare Promotion Commission for Teachers and Educational Personnel.

Vajiravudh (Rama VI), H.R.M. (2017). The king's opinion on maintaining Siam neutrality during World War I. In *100 pi songkhram lok khrang thi 1: phra ratchaniphon an nueang duai ngan phra ratcha songkhram na thawip Europe lem 4* [100 years World War I: the works of King Vajiravudh concerning World War I, Volume 4] (pp. 367-377). Siripai, S. (ed.). Bangkok: King Vajiravudh Memorial Foundation.

Watthanakul, T. (1976). *Political Concept in Plays by King Ram VI*. [Master's thesis, Srinakharinwirot University]. <https://elib.swu.ac.th/book-detail/165>

Wingwon, S. (2012). *Wannakhadi kansadaeng* [Performance literature]. (2nd ed.). Bangkok: Department of literature and Research Committees, Faculty of Humanities, Kasetsart University.

ภาคผนวก

รายการอ้างอิงภาษาไทย

- อมรตรุณารักษ์, จมื่น. (2512). *เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และดุสิตธานี*. พระนคร: องค์การคำคุณาภา.
- อัครพาหุ. (2457). ความพร้อมเพรียง. ใน *หนังสือ “เนื่องด้วยการมหาสงคราม”* (น. 13-15). อัครพาหุ (บรรณาธิการ). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- บุญตานนท์, เทพ. (2556). *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/42948>
- จินตมาศ, โรจน์. (2531). *แนวคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:163746
- ดุสิตกุล, ธวัชชัย. (2547). *บทโขนละครพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/2707>
- เฮลล์, สเตฟาน. (2560). *สยามกับมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 : ประวัติศาสตร์สากล*. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุคส์.
- หุติณทะ, อารียา. (2458). บทละครแบบภาพยนตร์: บทพระราชานิพนธ์ สร้างสรรค์อันสะท้อนยุคสมัย. ใน *ภาษาและวรรณกรรมสาร: ภาษาและวรรณกรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏแห่งสยามประเทศ* (น. 125-156). อิมสำราญ, บาทยัน (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: พี.เพรส.
- ชาวต่างประเทศ. (2547). *ชัตร์นิพนธ์*, 1(6), 137-139.
- เขจรจรัสฤทธิ์, หม่อมเจ้า. (2458). *ไต้หน้า*. *สมุทรสาร*, 2 (13), 115-145.
- ชิปะชวโน. (2547). การสงครามไต้หน้า. *สมุทรสาร*, 1(3), 101-140.

มาลากุล, หม่อมหลวงปิ่น. (2552). *งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีมหาจักราช พรมวงกุเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มีชูบท, วรชาติ. (2553). *เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

มีสุข, นิดา. (2540). *วิเคราะห์บทละครสังคีต*. (รายงานผลการวิจัย). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา, ประเทศไทย

มอร์แลนด์, อาเทอร์. (2458-2468). ตำนานชาติฮั่น. แปลจาก *The History of the Hun*. แปลโดย รามจิตติ,. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

น.ม.ส.. (2460). ธรรมเนียมอย่างอื่น. *สมุทรสาร*, 4(33), 76-78.

นุมนนธ์, แฉมสุข. (2545). *ยังเติร์กุ่นแรก: กบฏ ร.ศ.130*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สายธาร.

ไพศาลศิลปศาสตร์, พระยา. 2459. กิจการของราชนาวิอังกฤษ. *สมุทรสาร*, 3(25), 99-175.

พันแหลม. (2457ก). การยุทธทางทะเลในยุโรป. *สมุทรสาร*, 1(1), 105-111.

พันแหลม. (2457ข). เรือรบใหม่ของอังกฤษ. *สมุทรสาร*, 1(1), 133-137.

รามจิตติ. (2458). การจมแห่งเรือลูซิเตเนีย. *สมุทรสาร*, 2(8), 69-111.

รามจิตติ. (2460). *อำนาจคือธรรม*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

รามจิตติ. (2560). ความประทุติระหว่างนายกับพลทหาร. ใน *100 ปี สงครามโลกครั้งที่ 1 : พระราชนิพนธ์อันเนื่องด้วยงานพระราชสงคราม ณ ทวีปยุโรป เล่ม 6* (น. 93-100). ศรีปาลี, สุจิรา (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ. ราชบัณฑิตยสถาน.

แช่ลี้, จตุธรรม และ ทีมประเสริฐกุล, ปัทมา. (2563). ภาพลักษณ์ของชาวจีนและชาวตะวันตกในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. *พินนศวรรสาร*, 16(2), 41-58.

ศิริโปล์, สุจิรา. (2528). พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

สมิตะพินทุ, กันยรัตน์. (2529). การศึกษาการพัฒนาตัวละครในบทละครพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่เผยแพร่]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรีอยุธยา, (2436-2468ก). ฉวยอำนาจ ลครพูดดองก์เดียว. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ศรีอยุธยา, (2436-2468ข). เสียสละ: ลครพูด 4 องค์. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ศรีอยุธยา, (2436-2468ค). ท่านรอง ลครพูดเรื่องทหารบก 4 องค์. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ศรีอยุธยา. (2465). ผิดวินัย: ลครพูด 3 องค์. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ศรีอยุธยา. (2520). หนามยอกเอาหนามบ่ง สำนวนแรก และวิวาทพระสมุทร. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุรินทรราชา, พระยา. (2462). ความเจริญของเสือป่าตามจังหวัด. ดุสิตสมิต, 6(พิเศษ), 53-57.

สุวรรณานนท์, กรรภิรมย์. (2524). พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/17599>

ธรรมศักดิ์มนตรี, พระยา. (2548). ดุษฎีเอ็มเด็น. สมุทสาร, 2(5), 46-50.

ทางที่เราต้องเดิน. (2460, 12 มิถุนายน). กรุงเทพฯ เดลิเมล์, น. 2.

ทศศิริวงศ์, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2493). บทละครเรื่องน้ำใจเด็ดเดี่ยวและปลอมกาย. พระนคร: ตีรณสาร.

ติระวนิช, สุกัญญา. (2532). พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์: รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์.

- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2459). *การสงครามป้อมค่ายประชิด: ปาฐะกถา*. พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2518). *ปกิณกคดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2519). *บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล. “นนทรี” และ มหาตมะ*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2555). พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน. ใน *คดีรหัส พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (น. 176-275). สัจพันธ์, รื่นฤทัย (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2557). *ธรรมาธรรมะสงคราม ธรรมะมีชัย บทละครรำเรื่อง ท้าวแสนปม และบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องท้าวแสนปม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2560). พระราชาธิบาย เรื่อง การรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในระหว่างงานมหาสงคราม ณ ยุโรป. ใน *100 ปี สงครามโลกครั้งที่ 1 : พระราชนิพนธ์อันเนื่องด้วยงานพระราชสงคราม ณ ทวีปยุโรป เล่ม 4* (น. 367-377). ศิริโปล์, สุจิรา (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วัฒนกุล, จิตา. (2519). *แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
<https://elib.swu.ac.th/book-detail/165>
- วิงวอน, เสาวณิต. (2555). *วรรณคดีการแสดง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.